

Спеціалізованій вченій раді

К 64.051.28

Харківського національного

університету імені В. Н. Каразіна

ВІДГУК

офіційного опонента — доктора юридичних наук

КРАВЧУКА Володимира Миколайовича

на дисертацію Тоцької Катерини Миколаївни

«ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ:

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

за спеціальністю 12.00.03. — цивільне право і цивільний процес;

сімейне право; міжнародне приватне право

Актуальність теми дослідження. Дисертація написана на актуальну для науки цивільного права тему, що стосується обмежень права власності на земельну ділянку. Звернення автора до проблематики обмежень права власності на земельну ділянку є доцільним передусім тому, що право власності на земельну ділянку підлягає конкретизації у законодавчих актах. В основу такої конкретизації має бути поставлене завдання збалансованого регулювання в законодавстві права власності на земельну ділянку за ЦК України та права власності на землю за ЗК України, враховуючи інтереси суспільства в цілому, а також територіальних громад, громадян та створених ними юридичних осіб. Саме одним із способів вирішення цього завдання є встановлення обмежень права власності на земельну ділянку. Однак, законодавство України щодо обмеження права власності та інших прав на земельну ділянку перебуває у стадії формування.

Визначення специфіки обмежень права власності на земельну

ділянку є важливим як з наукової, так і з прикладної точки зору. Теоретичні надбання у цьому напрямку здатні підвести до розуміння сутності обмежень права власності на земельну ділянку, з'ясувати їх особливості як правового явища. Практичний аспект необхідності виявлення правової природи обмежень права власності на земельну ділянку полягає у можливості адекватного правового регулювання, формулюванні на цій теоретичній основі відповідних правообмежувальних конструкцій.

Незважаючи на наявність різноманітних праць вітчизняних та зарубіжних науковців з цивільного та земельного права щодо проблематики обмежень права власності, у тому числі на земельну ділянку, фахівцями практично не розглядався цивільно-правовий аспект.

Тобто, комплексно ці проблеми в українській цивілістиці ще не досліджувались. Зокрема, невизначеними були категоріальний апарат, місце обмежень права власності на земельну ділянку в механізмі правового регулювання, особливості окремих видів суб'єкти та підстави їх встановлення.

Необхідність наукового пошуку задля розв'язання кола зазначених питань пояснюється потребою охорони прав суб'єктів при встановленні відповідних обмежень. Відсутність цілісного дослідження попри висвітлення окремими ученими деяких аспектів обмежень права власності на земельну ділянку веде до невизначеності теоретико-методологічної бази, суперечливої правозастосовної практики щодо таких обмежень.

Вищезазначене свідчить про актуальність теми дисертаційного дослідження Тоцької Катерини Миколаївни «Обмеження права власності на земельну ділянку: цивільно-правовий аспект».

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукові положення, висновки та рекомендації, які розроблені у дисертації базуються на розробках цивільного та земельного права, є достатньо обгрунтованими і достовірними, що підтверджується

опрацюванням значної кількості праць вітчизняних та закордонних вчених-цивілістів, використанням великого обсягу судової практики та належною апробацією результатів дисертаційної роботи.

Новизна дисертаційної роботи полягає в науковому обґрунтуванні теоретичних і практичних засад встановлення обмежень прав на земельну ділянку в Україні та пріоритетних напрямів її вдосконалення.

До проблематики обмежень права власності, у тому числі на земельну ділянку, зверталися такі вчені-правознавці, як Н.В. Безсмертна, Д.В. Бусуйок, М.І. Гаврилюк, О.В. Дзера, І.О. Дзера, І.В. Жилінкова, Р.А. Майданик, І.В. Мироненко, О.О. Михайленко, Є.О. Мічурін, У.М. Пляцко, О.В. Розгон, Н.В. Черкаська та інші. Разом з тим, у працях згаданих учених відсутній цивільно-правовий аспект обмежень права власності на земельну ділянку.

Висновки та рекомендації, сформульовані у роботі, відповідають її змісту і підтверджують наукову оригінальність проведеного дослідження.

З цього слід зробити висновок, що представлене до захисту дослідження характеризується необхідними для цього виду робіт ознаками наукової новизни та практичної значущості. Наукова новизна дослідження проявляється у тому, що дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням, яке присвячене дослідженню обмеження права власності на земельну ділянку. За результатами проведеної наукової розвідки запропоновано низку нових і практично-прикладних положень, а також пропозицій щодо удосконалення цивільного законодавства.

Оцінка змісту дисертації та автореферату. Структура і зміст дисертації Тоцької Катерини Миколаївни «Обмеження права власності на земельну ділянку: цивільно-правовий аспект» відповідають її назві та вимогам, встановленим для такого виду робіт і профілю спеціальності 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Наукова робота написана доступною науковою мовою і оформлена з дотриманням вимог.

Структура роботи повністю відповідає меті та завданням дослідження, дозволяє послідовно розглянути комплекс питань, що стосуються обмежень права власності на земельну ділянку.

Як випливає з дисертації, метою і задачами дослідження є встановлення загальнотеоретичних засад обмежень права власності, а через них — виявлення особливостей обмеження права власності на земельну ділянку і окремих правомочностей власника земельної ділянки та, у зв'язку з цим, обґрунтування пропозицій до чинного законодавства України, що регулює ці правовідносини.

Основні положення, висновки і пропозиції (рекомендації), сформульовані у дисертації, ідентично та досить повно викладені в авторефераті. Вони, переважно, знайшли свій виклад у публікаціях з теми дисертації і також відображають актуальність обраної теми дослідження, належний ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і пропозицій, сформульованих у дисертації.

Наукові положення, висновки й рекомендації, отримані дисертантом за результатами дослідження, є вагомим внеском у розвиток теоретичних, методичних та практичних засад цивільного права в Україні.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони можуть бути використані компетентними органами у процесі вдосконалення цивільного законодавства та підзаконних нормативних актів з метою підвищення ефективності захисту речових прав в Україні.

Під час проведення дослідження автор широко використав доступні джерела інформації: законодавчу базу з питань речових прав на земельну ділянку та встановлення на них обмежень.

Висновки дисертації зроблено із застосуванням низки загальнонаукових та галузевих методів і прийомів, використання яких зумовлене її метою, завданнями й особливостями предмета дослідження. Зокрема за допомогою філософського методу авторка змогла визначити зміст правовідносин у галузі цивільного права, розглянути межі,

обмеження та обтяження права власності на земельну ділянку.

Для загальнотеоретичного аналізу системи меж, обмеження та обтяження права власності на земельну ділянку дисертантом застосовувалися методи міждисциплінарного дослідження. З метою дослідження і формулювання правового визначення понять «земельна ділянка як об'єкт права власності», «межі права власності на земельну ділянку», «обмеження права власності на земельну ділянку», «обтяження права власності на земельну ділянку» здобувачкою було застосовано методи аналізу і синтезу.

Порівняльно-правовий метод використовувався для аналізу накопиченого досвіду країн Європи щодо реалізації та захисту речових прав на земельну ділянку. За допомогою методу системно-структурного дослідження характеризувалися суб'єкти встановлення обмежень права власності на земельні ділянки та підстави встановлення обмежень права власності на земельні ділянки правомочності володіння, користування та розпорядження земельною ділянкою.

Зі спеціально-наукових методів було використано спеціально-юридичний, формально-правовий та інші методи, які дали змогу авторці детально розглянути земельну ділянку як річ та як майно.

Комплексне використання різноманітних методів наукового дослідження дозволило автору виконати головні задачі дослідження: запропонувати визначення меж права власності на земельну ділянку, обмежень права власності на земельну ділянку та обтяжень права власності на земельну ділянку; з'ясувати зміст меж права власності на земельну ділянку, обмежень права власності на земельну ділянку та обтяжень права власності на земельну ділянку; сформулювати визначення земельної ділянки як об'єкта права власності у цивільно-правовому розумінні; розкрити підстави встановлення обмежень й обтяжень права власності на земельні ділянки; охарактеризувати обмеження правомочності володіння, користування та розпорядження земельною ділянкою; розробити та

обґрунтувати класифікацію обмежень прав на земельні ділянки.

Аналізуючи основний зміст дисертації, можна виділити такі основні наукові результати, які становлять особистий внесок дисертанта. У роботі розвинуто теоретичні засади формування категорії «земельна ділянка» (с.12-30). Зокрема встановлено співвідношення понять «земля», «земельна ділянка» (с.13) та удосконалено визначення поняття «земельної ділянки як об'єкта права власності», для чого авторкою запропоновано внести зміни до ч. 1 ст. 373 ЦК України (с. 28).

Дисертантом визначено та проаналізовано розвиток правового регулювання обмежень права власності на земельну ділянку, зокрема виокремлено дореволюційний період, епоху капіталізму. Визначним є аналіз накопиченого досвіду країн Європи щодо реалізації та захисту речових прав на земельну ділянку (с. 30-49). За результатами узагальнення передового європейського досвіду вказано на недосконалість української законодавчої бази щодо встановлення обмежень прав на земельну ділянку.

Здобувач надала правову характеристику межах, обмеженням та обтяженням прав на земельну ділянку. Автор правильно обґрунтовує свою позицію щодо визначення характерних ознак цих категорії та пропонує їх авторське визначення.

Цілком доречно автор вказує, що межі права власності земельної ділянки, обмеження права власності земельної ділянки та обтяження права власності земельної ділянки становлять правові рамки обсягу прав та обов'язків для уповноваженого суб'єкта.

Дисертант зупиняється на способах правового регулювання та виокремлює зміст меж та обмежень права власності на земельну ділянку, до якого входять заборони, обов'язки власника по здійсненню активних дій, дозволи та приписи (с.55). Зміст обтяжень права власності на земельну ділянку включає права інших осіб на певний об'єкт, які відмінні від основного речового права (приватні обтяження) та заборони (публічні обтяження).

На основі порівняння особливостей меж та обмежень права власності обгрунтовано висновок про те, що межі права власності й обмеження права власності на земельну ділянку хоча і мають певні схожі моменти, наприклад, спрямовані на ускладнення здійснення прав суб'єктом, але і відрізняються, оскільки межі права власності мають більш загальні вимоги щодо можливостей для власника земельної ділянки, а обмеження права власності, навпаки, більш конкретизовані (с.62).

Здобувач характеризує суб'єктів встановлення обмежень права власності на земельну ділянку та вказує їх вплив на цивільні та земельні відносини щодо встановлення обмеження прав на земельні ділянки за допомогою таких способів їх установа, як правотворчість (ухвалення закону або закону і прийнятого на його основі та на його виконання підзаконного нормативно-правового акта) та правомірні дії (наприклад, рішення компетентного органу) та на підставі законів, підзаконних нормативно-правових актів, актів органів державної влади, актів органів місцевого самоврядування, судових рішень.

Автором запропоновано класифікацію обмежень права власності на земельні ділянки за такими критеріями: за об'єктом права власності на земельну ділянку; за суб'єктами права власності на земельну ділянку; за змістом права власності на земельну ділянку (с. 130).

У роботі досліджено переваги та недоліки запровадження обмежень права власності на земельну ділянку. Дисертант наголошує, що характер обмежень права власності на земельну ділянку повинен бути таким, щоб не перешкоджати використанню земельної ділянки в установлених межах та за цільовим призначенням, але водночас унаслідок реалізації суб'єктивного права не знижувати якість земельної ділянки та забезпечувати її охорону (с. 132).

Здобувачем удосконалено підхід, що обтяження земельних ділянок можуть мати як приватні підстави виникнення (обтяження, як речові права на чужу річ, а також обтяження, що випливають із зобов'язальних

правовідносин), так і публічні (що виникають незалежно від волі власника в адміністративному чи судовому порядку і безпосередньо не відображають інтересів окремих суб'єктів). Тут доцільно зазначити, що дисертант вказує, що речовими правами на чуже майно, які, обтяжуючи земельні ділянки, одночасно обмежують права їх власників, є право володіння, право користування (сервітут), право користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис) і право забудови земельної ділянки (суперфіцій). До групи зобов'язальних прав, що виступають в якості обтяжень земельних ділянок, належать права кредиторів за договорами іпотеки, оренди, ренти, довічного утримання та ін. Загалом перелік обтяжень, які власник може встановлювати щодо своєї земельної ділянки на підставі правочинів, є достатньо широким.

Із застосуванням методу системно-структурного дослідження було проаналізовано правомочності володіння, користування та розпорядження земельною ділянкою (с. 143-182). Зокрема, автором класифіковано обмеження, які виникають при реалізації права розпорядження успадкованої земельної ділянки (с. 181-182).

В цілому дисертація ґрунтується на чинному на момент проведення дослідження цивільному законодавстві України.

Висновки та пропозиції дисертанта підтверджуються фактичним застосуванням правових норм на практиці, критичним аналізом чинного українського цивільного законодавства, висловлених у юридичній літературі вченими суджень з тих чи інших аспектів досліджуваної тематики. Це дає підстави стверджувати про належний рівень обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їхню цілковиту достовірність.

Виходячи зі змісту дисертації та автореферату, можна констатувати, що поставлена до виконання мета дослідження успішно досягнута.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Не применшуючи значення наукового доробку автора, разом із тим, необхідно

звернути увагу на деякі положення дисертаційної роботи, які, на наш погляд, мають дискусійний характер, містять недоліки чи потребують додаткового обґрунтування.

1) Автор, досліджуючи категорію «земельна ділянка», надає визначення поняття «земельної ділянки як об'єкта права власності» та пропонує внести зміни до ч. 1 ст. 373 ЦК України. Зауважимо, що у ст. 79¹ ЗК України встановлено, що земельна ділянка може бути об'єктом цивільних прав. Звідси вважаємо дискусійним положення щодо необхідності внесення цього поняття до ЦК України.

2) Необхідно звернути увагу на те, що у роботі дисертант наголошує, що земельна ділянка має споживчу, так і мінову цінність для свого власника (с.21), але пізніше вказує на її неспоживчість (с.23). Отже, це питання потребує певного уточнення.

3) Здобувачем виявлені принципи обмежень права власності на земельну ділянку, однак у роботі автором, на жаль, не визначено їх значення та наслідків недотримання.

4) Оскільки земля є специфічним об'єктом права власності, то її надра є об'єктами права власності Українського народу. Відповідно щодо них встановлені певні обмеження при користуванні. Здобувач у Розділі 1 лише зазначила цю ознаку, але не визначила її правову природу, не розкрила співвідношення прав на земельну ділянку та прав на надра.

Втім, в цілому наведені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку реалізованої дисертантом наукової роботи, її науковості та практичної значущості отриманих результатів. Окремі з цих тверджень можуть стати предметом дискусії під час захисту дисертації на засіданні спеціалізованої вченої ради або слугувати підґрунтям для подальших наукових розвідок здобувача.

Дисертаційна робота Тоцької Катерини Миколаївни на тему «Обмеження права власності на земельну ділянку: цивільно-правовий аспект» є оригінальною науковою працею, виконаною автором особисто,

має свою актуальність, теоретичне і практичне значення. Положення роботи, висновки та пропозиції достатньо обґрунтовані і достовірні.

За темою дисертаційного дослідження дисертантом опубліковано 6 наукових публікацій, з яких 5 – опубліковано у виданнях, що включені до переліку фахових наукових видань, 1 – у зарубіжному науковому виданні, а також представлено на 5 науково-практичних конференціях, які із достатньою повнотою відображають основні результати проведених здобувачем досліджень. Серед зазначених публікацій відсутні тотожні чи близькі за змістом.

Мова дисертації є науковою, зрозумілою, відповідає вимогам сучасної української літературної мови. Дисертація не містить невиправданих повторів, дублювань; виклад матеріалу є послідовним та логічним.

Дисертація має традиційну структуру: вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, додатки. Обсяг основного тексту дисертації становить 191 сторінка, список використаних джерел з 291 найменування. За своїм обсягом, змістом, структурою, повнотою викладу результатів дослідження, оформленням вона відповідає встановленим вимогам. Зміст автореферату повною мірою відповідає тексту рукопису дисертації, достатньо повно у реферативному вигляді відтворює її зміст.

Виходячи з наведеного, формується обґрунтований висновок, що представлена дисертація є завершеною самостійною науковою працею, в якій отримані та послідовно описані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують поставлену наукову задачу, яка має істотне значення для науки цивільного права, – встановити загальні закономірності та видові особливості обмежень права власності на земельну ділянку.

Зроблені висновки дозволяють зробити висновок та констатувати, що дисертація на тему: «Обмеження права власності на земельну ділянку: цивільно-правовий аспект» відповідає вимогам Порядку присудження

наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, виходячи з чого її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Офіційний опонент —

суддя Львівського окружного

адміністративного суду,

професор кафедри цивільного права та процесу

Львівського національного університету

імені Івана Франка (за сумісництвом),

доктор юридичних наук, професор

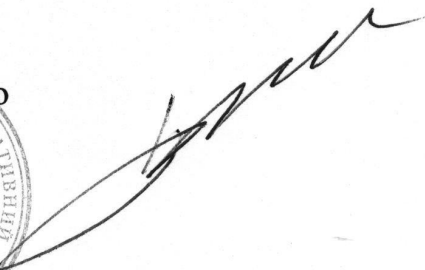
В.М. Кравчук

Справжність підпису судді Львівського окружного

адміністративного суду Кравчука В.М. засвідчую

Голова Львівського окружного

адміністративного суду

В.Г. Тертичний